

MOŻLIWOŚCI ROZPOZNAWANIA I ROZWIJANIA ZDOLNOŚCI U DZIECKA . UZDOLNIENIA PLASTYCZNE.

Pojęcie zdolności i talentu jest dość złożone. W języku potocznym słowa „zdolny”, „utalentowany” używane są zamiennie. W niektórych systemach kształcenia stosuje się definicje bardziej szczegółowe. „**Zdolny**”- termin używany dla określenia dziecka o wyjątkowych zdolnościach w wielu dziedzinach. Z kolei, „**utalentowany**” – termin używany dla określenia dziecka wykazującego szczególne predyspozycje w jednym lub dwóch spokrewnionych ze sobą kierunkach. Dziecko zdolne może wykazywać wyjątkowe możliwości w wielu przedmiotach, np. w matematyce, językach, naukach przyrodniczych i sporcie. Dziecko utalentowane może być „mocne” w języku, plastyce czy sporcie, ale nie we wszystkim. W 1991r. amerykański Departament Szkolnictwa przyjął w swojej Polityce Kształcenia Uczniów Zdolnych i Utalentowanych następujące definicje:

„ **Uczniowie zdolni to ci, którzy posiadają potencjał do osiągnięcia najwyższych wyników w wielu dziedzinach nauki i sztuki**”;

„ **Uczniowie utalentowani to tacy, którzy posiadają potencjał do osiągania najlepszych wyników w jednej dyscyplinie naukowej lub artystycznej**”.

Stąd, występujące różnice indywidualne próbuje się wyjaśnić takimi pojęciami, jak: **zdolności ogólne**, inteligencja, uzdolnienia specjalne, talent, geniusz itp. Za ludzi zdolnych uważa się tych, którzy mają „wysoki stopień inteligencji (wysokie IQ). Wśród tych osób wyróżnić można: ludzi zdolnych, bardzo zdolnych, wybitnie zdolnych, geniuszy. Osoby wyróżniające się wysokim poziomem **zdolności specjalnych** (jednej lub więcej) określa się mianem uzdolnionych. Wśród osób o zdolnościach specjalnych wyróżniamy, np. ludzi o uzdolnieniach bardzo wysokich, o uzdolnieniach najwyższego poziomu (talent).

Geoff Lewis twierdzi, że autentyczne zdolności w każdym kierunku zdarzają się rzadko. Jeśli już zdolności do różnych przedmiotów są ze sobą powiązane, to najczęściej są to zdolności do przedmiotów pozostających w tym samym obszarze, np. matematyka i nauki przyrodnicze albo języki i inne przedmioty humanistyczne. Raczej regularnie stykamy się z dziećmi, które mają talent w określonym kierunku: talent muzyczny, plastyczny, językowy, sportowy, matematyczny. Nierzadko zdarza się połączenie zdolności do przedmiotów ścisłych i talentu muzycznego. Są również dzieci ogólnie zdolne ze

szczególnym uzdolnieniem w jednym kierunku, np. uczeń ma talent do pisania wierszy, a nie obserwuje się tego talentu w jego prozie.

W określaniu rodzaju i zakresu talentu dziecka należy wykorzystywać wszystkie możliwe środki diagnostyczne. Większość rodziców może rozpoznać dziecko utalentowane, po prostu *bacznie je obserwując w różnych sytuacjach*: przy pracy, w zabawie oraz w jego kontaktach z dziećmi i dorosłymi. Bardzo ważne jest, by podobnie postępowali nauczyciele. G. Lewis podaje jedną z metod sprawdzających - w książce „Jak wychowywać utalentowane dziecko?”, zamieszcza *kilka zestawów cech, które mogą pomóc rodzicowi czy nauczycielowi określić obszar talentu dziecka*. Również wyniki egzaminów, testów, odrabianych prac domowych mogą być konkretną oznaką zdolności i talentu. Inny sposób, to przeprowadzanie *grupowych testów na inteligencję i badanie wyników nauczania*. Są one dobrym sposobem weryfikacji, ale nie uwzględniają możliwych problemów emocjonalnych, społecznych czy motywacyjnych ucznia. Stąd, warto uzupełnić je *indywidualnymi testami na inteligencję*. Są one doskonałą metodą diagnostyczną, jeśli chodzi o talent, ale ich przeprowadzenie i zinterpretowanie wymaga przeszkolonej w tym zakresie kadry (kosztowne i trudno dostępne!). Ostatnio wypróbowuje się tzw. *nominację rówieśniczą*. Dzieci najlepiej wiedzą, kto w ich klasie jest bystry i inteligentny. Podchodząc z rezerwą do takich klasowych nominacji, można tę metodę potraktować jako pomocniczą w rozpoznawaniu zdolnych i utalentowanych. Dużo na temat swoich dzieci wiedzą rodzice. Wskazana jest więc, współpraca rodziców ze szkołą i odwrotnie. Przy odrobinie pomocy z zewnątrz, *rodzice potrafią interpretować zachowania swoich dzieci*. Istotną rolę może także odegrać *wywiad przeprowadzony z dzieckiem*.

W rozwijaniu zdolności i talentu dziecka zasadniczą rolę odgrywa rodzina. Lewis proponuje rodzicom zapamiętać dwie „złote zasady”:

ZASADA 1: Twoje zdolne dziecko jest przede wszystkim dzieckiem, a dopiero potem dzieckiem zdolnym.

ZASADA 2: Nic na siłę! .

Receptą na sukces jest często naturalna interakcja między rodzicami a dzieckiem. Wszystkie zdolne dzieci- nawet przedszkolaki – potrzebują autentycznych sytuacji na wypróbowanie swych pomysłów i umiejętności. W zachęcaniu dziecka do działania, rodzice powinni korzystać raczej z własnych pomysłów niż z gotowych wzorców. Własna pomysłowość – pisze G. Lewis- jest często kluczem do wrót rozwoju. Ważna jest również współpraca rodziców ze szkołą. Rodzice mogą naprawdę wiele zrobić, żeby pomóc dzieciom zdolnym – czy to swoim, czy cudzym. Oto kilka propozycji G. Lewisa.

Zainteresowanie rodzica może przejawiać się zaangażowaniem w działalność różnych struktur, jak np. rady szkoły, trójki klasowej i in. Rodzic ma wtedy okazję, aby w sposób bezpośredni wyrażać swe pozytywne lub negatywne opinie na temat różnych szkolnych praktyk. Ponadto rodzice mogą proponować ewentualne zmiany, mogą zaproponować szkole swoje usługi. Najlepszym

sposobem jest organizowanie zajęć pozaszkolnych. Rodzice posiadający szczególne kwalifikacje lub interesujące hobby mają szerokie możliwości. Liczy się jedno spotkanie z dziećmi w semestrze albo jedna godzina tygodniowo w ciągu całego roku. Rodzice, którzy podjęli to wyzwanie, twierdzą, że było to wartościowe i przyjemne doświadczenie dla nich, jak również dla dzieci, z którymi pracowali. Jak jeszcze rodzice mogą wspomagać rozwój dzieci zdolnych? Są jeszcze dwa inne sposoby: zaangażowanie się w siatkę zajęć dodatkowych oraz przez system mentorski. Rodzice mogą założyć organizację, której nadrzędnym celem będzie np. rozwijanie umiejętności i zainteresowań małych „geniuszy”. Takie stowarzyszenie ma swoją nazwę, wieloosobowy zarząd, który jest konieczny do rozdzielania i koordynowania wielu różnych prac i obowiązków. Z kolei, celem programów mentorskich jest rozwijanie i pielęgnowanie talentów uczniów, których możliwości i potrzeby nie są w dostateczny sposób wykorzystywane i zaspokajane przez szkołę. W ramach tego systemu ustala się półformalne lub nieformalne formy współpracy między utalentowanym uczniem a osobą z odpowiednią wiedzą i umiejętnościami, która poprowadzi z nim indywidualne zajęcia. Odbywają się one często w domu ucznia lub innym miejscu dogodnym dla obu stron. Program jest realizowany poza godzinami lekcyjnymi. Mentor niekoniecznie musi być nauczycielem. Mentor ma być mistrzem, z którym dziecko może dzielić swoje zainteresowania i pasje. Programami mentorskimi można objąć wszystkie dziedziny wiedzy, jednak najczęściej stosuje się je w sztukach plastycznych, muzyce, elektronice, informatyce, szachach ...itp. Pierwsze kroki i propozycje dotyczące programu mogą być podjęte na szczeblu np. rady szkoły. W dalszej kolejności należy zwrócić się w tym celu do lokalnych władz oświatowych. Istnieją pewne formalności, które trzeba w związku z całym przedsięwzięciem załatwić.

Co szkoła może zaoferować uczniowi zdolnemu, utalentowanemu? Podam za G. Lewisem kilka propozycji:

- „przeskakiwanie” klasy lub edukacja przyspieszona
- organizowanie przez kilka szkół okazjonalnych zajęć ze wspólnym wykorzystaniem środków i fachowców, np. „Dni specjalne” w zakresie plastyki, muzyki i teatru”, „Dni nauki”, „Dni otwarte”,
- organizowanie dzieciom zdolnym zgrupowań weekendowych dla uczniów (dotyczy szkół średnich);
- uczestnictwo w warsztatach popołudniowych, np. w zajęciach ze specjalistą w danej dziedzinie (ekspertem spoza szkoły),
- uczęszczanie na zajęcia kółek i klubów zainteresowań,
- zgłaszanie uczniów do konkursów.

Dość powszechną formą wspierania dzieci zdolnych jest organizowanie na terenie szkoły kółek i klubów zainteresowań, np. w Australii największą popularnością cieszą się kluby informatyczne i ekologiczne.

„Potrzeba tylko zapalonego nauczyciela, rodziców lub innej zainteresowanej osoby, która zainicjuje prace klubu i zachęci dzieci do udziału w zajęciach”.

Szkoły powinny zgłaszać uczniów zdolnych i utalentowanych do różnego rodzaju konkursów i olimpiad przedmiotowych. Niemalą w tym wszystkim satysfakcją są zapewne nagrody – i dla samego ucznia, i dla jego szkoły.

Ogromny wpływ na dzieci zdolne i utalentowane ma:

- strategia uczenia się i nauczania pod nazwą „nauczanie problemowe”,
- dostępność i powszechne wykorzystywanie komputerów.

Nauczanie problemowe jest idealną metodą zaspokajania potrzeb dzieci zdolnych i utalentowanych, gdyż wpływa na rozwój myślenia twórczego oraz aktywizację dzięki właściwie sformułowanym problemom. Istnieje wiele modeli nauczania problemowego stosowanych w szkole:

- „MODEL TRIADY” JOSEPHA RENZULLIEGO
- TECHNIKA KREATYWNEGO ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SIDNEYA PARNESA
- SIEDMIOETAPOWY MODEL HARVEYA ADAMSA

Proces rozwiązywania problemów przebiega w określonej liczbie etapów. Liczba etapów jest zależna od twórców koncepcji. Na przykład, w swoim modelu Adams wyróżnił 7 konkretnych etapów działania:

1. Zdefiniowanie problemu: Co jest problemem? Co chcemy z tym zrobić? Co nam przeszkadza? Czy jasno rozumiemy, co należy zrobić?
2. Interpretacja: Zbierzmy wszystkie możliwe informacje na temat problemu. Kogo możemy popytać? Gdzie zajrzeć? Co możemy jeszcze zrobić, żeby dowiedzieć się więcej? Czy już wiemy wystarczająco dużo?
3. Możliwe kierunki działania: Czy możemy usunąć ewentualne przeszkody? Jak? Czy mamy dość danych, by zacząć działać?
4. Podejmowanie decyzji: Które rozwiązanie jest najlepsze i co to znaczy „najlepsze”? Podejmij decyzję (i przy niej pozostań)
5. Zastosowanie: Do dzieła! Czy już skończyłeś?
6. Ocena: Czy problem został rozwiązany? Czy dokonałeś dobrego wyboru? Czy istnieje lepsze rozwiązanie? Czy możesz coś poprawić?
7. Reklama: Powiedz innym, czego dokonałeś i jak do tego doszedłeś?

EDWARD DE BONO jest jednym z czołowych ekspertów w dziedzinie rozwiązywania problemów oraz prekursorem koncepcji myślenia dygresyjnego. Przy stosowaniu tego rodzaju myślenia możemy spowodować u dzieci bardziej twórcze podejście do rozwiązywanych problemów. Często niewiarygodne i nieprawdopodobne argumenty mogą być wykorzystane jako kroki przybliżające nas ku rozwiązaniu problemu.

Dostępność i szerokie zastosowanie komputerów - to jedna z dziedzin o szczególnym znaczeniu dla zdolnych i utalentowanych. Przy starannym doborze oprogramowania komputer może stać się wartościowym urządzeniem edukacyjnym. Przy umiarkowanym i sensownym wykorzystaniu komputera oraz przy zapewnieniu dziecku odrobiny swobody i miejsca na kreatywność to nowoczesne urządzenie może dostarczyć doskonałej zabawy i wzbogacić intelektualnie.

Badania psychologiczne, a także codzienna praktyka szkolna, wskazują na znaczne rozwarstwienie intelektualne i zróżnicowanie uzdolnień specjalnych dzieci i młodzieży (uzdolnienia w dziedzinie: intelektualnej, artystycznej, sportowej, technicznej...) Na uwagę zasługują **uzdolnienia plastyczne**. Otóż, Róża Popek pisze, że zadaniem nauczyciela plastyka, obok prowadzenia powszechnej edukacji plastycznej, jest trafne wykrywanie i prawidłowe rozwijanie uczniów o ponadprzeciętnych uzdolnieniach plastycznych. Jest to ważna misja społeczna. Rola plastyki we współczesnym świecie jest bardzo duża. Dotyczy bowiem kształtowania naszego otoczenia. Współczesne otoczenie urbanistyczne i przyrodnicze kształtowane jest całkowicie przez człowieka. Bardzo ważne jest, aby tworzyć je z poczuciem wysokich wartości artystycznych.

Uzdolnienia plastyczne stanowią specyficzne uzdolnienia twórcze i odtwórcze typu artystycznego. Mogą one wchodzić w skład zdolności ogólnych- twórczym uzdolnieniom artystycznym często towarzyszy wysoka inteligencja. Warto zapamiętać: **„Każdy, kto jest twórczy, jest zdolny: nie każdy, kto jest zdolny, jest twórczy!”**

Zadaniem szkoły jest rozpoznawanie młodzieży uzdolnionej

* Dotychczasowe sposoby wykrywania uzdolnień plastycznych-pisze R. Popek - polegają na długotrwałym obserwowaniu ucznia w procesie twórczym, na potocznej analizie wytworów, czasem na próbie określenia jakości plastycznych zainteresowań, upodobań estetycznych. Należy pamiętać, że zainteresowania plastyczne nie świadczą o uzdolnieniach, lecz wyrażają aktualny stosunek dziecka do plastyki i jego aspiracje twórcze w tej dziedzinie. Następstwem ujawnionych uzdolnień plastycznych jest stale pogłębiające się zainteresowanie plastyka, ale odwrotna zależność nie jest już taka prosta. Z badań wynika, że dzieci przejawiające silne zainteresowania plastyczne tylko w 30% i ujawniają w przyszłości uzdolnienia plastyczne. Pamiętając o tym fakcie, nie należy jednak pomniejszać roli zainteresowań w procesie kształtowania postawy aktywnego odbiorcy sztuki – pisze Popek.

*Najbardziej trafne w wykrywaniu uzdolnień plastycznych są testy psychologiczne, które obejmują swym zakresem strukturę uzdolnień plastycznych, np.

- testy wykonania badające oryginalność pomysłu twórczego,
- testy badające wrażliwość na wartość dzieła sztuki, wiążące się z oceną estetyczną.

W/w badania dostarczają praktycznej wiedzy o strukturze uzdolnień plastycznych. Do podstawowych wyznaczników wg. Róży Popek należą:

- wysoka wrażliwość zmysłu wzroku (czułość na barwy, kształty, układy płaskie i przestrzenne form otaczającego świata);
- właściwości uwagi dowolnej pozwalające na wyćwiczenie sprawności obserwacji wzrokowej;
- zdolność dokładnej koordynacji motorycznej oka i ręki;

- dokładna i długotrwała pamięć wzrokowa;
- bogata i oryginalna wyobraźnia (fantazja twórcza);
- zdolność myślenia twórczego(dywergencyjnego) i związana z tym inteligencja estetyczna;
- zdolności manualne pozwalające na wyćwiczenie sprawności technicznych podczas rysowania, malowania , konstruowania na płaszczyźnie i w przestrzeni;
- wrażliwość emocjonalna, a także wysoki poziom przeżyć i uczuć wyższych, zapewniających potrzebę i możliwości ekspresji.

Badania potwierdzają istnienie różnych typów postaw twórczych, które wywierają istotny wpływ na rozwój na rozwój kierunku uzdolnień plastycznych. Dość często spotykamy się z wąskimi uzdolnieniami plastycznymi, np. w dziedzinie rysunku, grafiki, malarstwa, rzeźby, architektury bądź jeszcze węższe, np. wybitne uzdolnienia kolorystyczne. Stąd, należy stosować dużą przemienność metod i form pracy, środków wyrazu i technik plastycznych, a głównie przestrzegać zasady indywidualizacji, zapewniając uczniom uzdolnionym plastycznie indywidualną drogę rozwoju w warunkach powszechnej edukacji plastycznej, a także w zespołach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (koła plastyczne, zajęcia w domach kultury).

Ponadto trzeba pamiętać o rozwoju i pielęgnowaniu zainteresowań:
 „(...) rozwijanie zainteresowań plastycznych przez nauczyciela zapewnia bezpośrednio rozwój uzdolnień plastycznych(...). Podstawowym warunkiem zapewniającym powodzenie jest aktywna postawa nauczyciela plastyka wyrażająca się w ujawnianiu przynajmniej jednej z dziedzin sztuk plastycznych bądź przejawianie zainteresowań dziełami sztuki i wiedza o sztuce, poważne traktowanie wypowiedzi plastycznych dzieci; nawet tych, które mieszczą się w systemie wartości estetycznych nauczyciela.”

Na rodzicach dzieci utalentowanych, na nauczycielach spoczywa ogromna odpowiedzialność –powinni oni nie tylko wychwycić wszelkie zdolności i talenty, ale także je kształtować, rozwijać, rozszerzać i wzbogacać, odpowiednio stymulując dziecko /ucznia do i zachęcając je do działania. Rodzice powinni ściśle współpracować ze szkołą, do której dziecko uczęszcza, by wspólnie z nauczycielami zaspokajać potrzeby swego utalentowanego potomka. Taki talent, jeśli będzie umiejętnie rozwijany, może sprawić dużo radości i satysfakcji dziecku, rodzicom i społeczeństwu.

LITERATURA:

- Geoff Lewis: Jak wychowywać utalentowane dziecko. Poznań 1998, Dom Wydawniczy REBIS.
- Róża Popek, Anna Ntorff, Krystyna Wasiluk: Zajęcia plastyczne w placówkach wychowania pozaszkolnego. Warszawa 1988, WSiP.
- Metodyka plastyki w klasach IV – VIII. Praca pod redakcją Stanisława Popka. Warszawa 1989, WSiP.
- Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży. Pod redakcją Stanisława Popka. Lublin 1987, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tomasz Rudowski: Wyznaczniki uzdolnień plastycznych nauczycieli i uczniów. Warszawa 1994, Wydawnictwo WSPS im. Marii Grzegorzewskiej.
- Tomasz Rudowski: Badania nad czynnikami intelektualnymi warunkującymi kształcenie plastyczne. Warszawa 1988, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Plastycznej.
- Tatiana Kłosińska: Droga do twórczości. Kraków 2000, Oficyna Wydawnicza „Impuls”